

Elämäkerta ja -muistitietotutkimuksesta uusia avauksia kasvatuksen historialle

Johdanto

Tarkastelemme tässä artikkelissa yleisellä tasolla elämäkerta- ja muistitietotutkimuksen lähtökohtia ja niihin liittyviä lupauksia ennen kaikkea kasvatuksen ja koulutuksen historian tutkimuksen näkökulmasta. Lähdemme liikkeelle tutkimussuuntien peruslähtökohtien tarkastelusta. Tämän jälkeen luomme lyhyen katsauksen siihen, millaista tutkimusta näillä tutkimusaloilla on Suomessa tehty. Tässä tarkastelussa keskitymme erityisesti suomalaisen henkilö- ja elämäkertatutkimuksen yleiskuvan hahmottamiseen historian tutkimuksen, erityisesti kasvatuksen historian alalla. Tämän jälkeen tarkastelemme vielä lyhyesti eräitä näihin tutkimustraditioihin liittyviä metodologisia muutostuulia, jotka ovat puhuttaneet alan tutkijoita viime vuosina. Lopuksi pohdimme vielä lyhyesti sitä, mikä anti ja millaisia lupauksia näin suuntautuvalla historiallisella tutkimuksella on kasvatuksen historialle.

Tutkimuksen ytimessä menneen muistelu ja tulkinta

Elämäkerta- tai biografia käsitteen alkuperä tulee kreikan sanoista ”bios”, eli elämä, ja ”grafein”, eli kirjoittaminen. On kyse siis ”elämän kirjoittamisesta” ja elämänkulun tulkitsemisesta. Ihmisiä ovat kautta historian kiinnostaneet elämäkerronnalliset muistelut, ja elämäkertatutkimuksen historia ulottuukin yhtä pitkälle kuin ihmiskunnan kirjallisen historian juuret. 1900-luvun puolenvälin jälkeen akateemisessa elämäkertatutkimuksessa oli tietynlainen suvantovaihe Suomessa.

Elämäkertatutkimusta ei historiatieteiden piirissä tänä aikana juuri arvostettu, mutta nyttemmin tutkimussuuntaus on kokenut eräänlaisen arvonalautuksen. Tämä arvonalautus on ollut jopa siinä määrin merkittävä, että osa tutkijoista on puhunut tässä yhteydessä historian-tutkimuksen elämäkerrallisesta käännteestä. (Roiko-Jokela 1997, 267–271; Leskelä-Kärki 2012; Hakosalo, Jalagin, Junila & Kurvinen 2014.)

Myös muistitietotutkimuksella on eri tieteenaloilla pitkä historia, mutta sen arvostus oli elämäkertatutkimuksen tapaan historiantutkimuksen alalla melko vähäinen vielä muutamia vuosikymmeniä sitten. Nyt asiat ovat tämänkin suhteen selkeästi toisin. Tähän arvonnou-suun vaikutti erityisesti kansainvälisen oral history -liikkeen vahvistuminen 1900-luvun loppupuolella. Kansainvälisestä trendistä poike-ten Suomessa suullisen historian käsitteen sijasta käyttöön vakiintui pikemminkin muistitietohistorian, yleisemmin muistitietotutkimuk-sen, käsite ja näiden eri johdannaiset. Suomessa muistitietokäsitteen vakiintumiseen vaikutti erityisesti Jorma Kalelan tulkinta 1980-luvul-la siitä, että suullinen historia (oral history) -käsite antoi tutkimus-suuntauksesta liian kapean kuvan: suuntauksessa ei ollut silloin, kuten ei nykyäänkään, kyse pelkästään suullisesti tai haastatteleamalla hanki-tusta tutkimusaineistosta ja sen hyödyntämisestä tutkimuksessa. (Fin-gerroos & Haanpää 2006; Kalela 2012, 30–32, 58.) Tämä laaja-alai-nen muistitieto-orientaatiotulkinta on saanut enenevästi sijaa myös kansainvälisen oral history -liikkeen parissa. Silti vielä vuonna 2011 esimerkiksi Patricia Leavy (2011, 3, 7) määritteli oral history -tutki-muksen seuraavasti: “Suullinen historia (oral history) on laadullisen haastattelun menetelmä, joka painottaa osallistujien näkökulmia ja johon tavanomaisesti sisältyy useita avoimia haastatteluja jokaisen osallistujan kanssa. (...) Ontologisena perustana on käsitys tutkimuk-sesta prosessina, ei yksittäisenä tapahtumana. Suullisessa historiassa ei oleteta merkitysten vain odottavan löytämistään vaan ajatellaan, että merkitykset syntyvät tutkimusprosessin aikana. Toisin sanoen merkityksiä tuotetaan haastattelukerronnassa sekä tämän kerronnan analyysissä ja tulkinnessa.” Leavy määritteli siis yhä muutamia vuosia sitten suullisen historian lähestymistavan paljolti menetelmäkeskei-sesti ennen kaikkea aineiston hankintatavan näkökulmasta käsin sa-

malla, kun hän korosti haastattelutilanteen olevan erittäin keskeinen tekijä muisteluprosessille. Kuitenkin muistitietotutkimuksessa aineiston keräämistä on olennaisempaa se, että tutkimuksessa hyödynnettävä lähdeaineisto on luonteeltaan muistitietoon perustuvaa (esim. Ehrnrooth 1989; Fingerroos 2010; Rossi 2012). Muistitieto voi olla myös itse tutkimuksen kohteena: tällöin tutkimuksessa tarkastellaan muistelukerronnan rakenteita ja keinoja. Tämä näkökulma vie tutkimusta narratiivisen tutkimuksen ja folkloristisen kerrontatutkimuksen suuntaan (Fingerroos & Haanpää 2006) tai yhtälailla diskursusanalyysin ja retoriikan tutkimuksen suuntaan.

Sekä elämäkerta- että muistitietotutkimuksen uutta nousua vauhditti myös mikrohistoriallisen tutkimuksen statuksen vahvistuminen historian tutkimuksen piirissä 1900-luvun loppupuolella. Uuden mikrohistoriallisen tutkimuksen piirissä tarkasteltiin muun muassa yksilön ja historian välistä suhdetta uudella tavalla, joka on ollut keskeisellä sijalla myös uudemmassa elämäkerta- ja muistitietotutkimuksessa (Leskelä-Kärki 2012). Muutenkin sekä nykyiselle elämäkerta- ja muistitietohistorialle että mikrohistorialliselle tutkimukselle on tyypillistä suuntautuminen arkisiin ja paikallisiin tapahtumiin esimerkiksi history from below perspektiivin innoittamana. Uudenlaisien lähdemateriaalien ja tulkintaperspektiivien välityksellä halutaan nostaa esille ihmisten omat ”äänet” ja tulkinnat elämästä ja siihen liittyvistä tekijöistä. Uudemmassa historian tutkimuksessa ylipäättään tulkitaan mennyttä aikaa aiempaa monitasoisemmaksi ja -ilmeisemmäksi. Tämän avaamiseksi juuri uudet tutkimusorientaatiot, kuten elämäkertatutkimus, muistitietohistoria ja mikrohistoriallinen tutkimusote, tarjoavat hyviä välineitä ja tutkimusaineistoa. (Roiko-Jokela 1997; Fingerroos 2010; Leskelä-Kärki 2012.)

Elämäntapa- ja muistitietohistorian uutta tuleamista siivitti aikanaan myös se, että historian tutkimuksen piirissä alettiin muiden yhteiskuntatieteiden lailla kyseenalaistaa tieteen objektiivisuuskriteerien ja kausaalisten selitysmallien mielekkyyttä. Ajassa, jossa alettiin korostaa historiallisen ajan monikerroksisuutta ja moniäänisyyttä ja nostettiin tutkimuskohteiksi aiemmin tutkimuksessa marginaaliin jääneitä kysymyksiä ja ilmiöitä, juuri elämäkerta- ja muistitie-

tohistorialla oli paljon annettavaa. Muistitietotutkimuksen piirissä ei nykyään kanneta kovinkaan suurta huolta siitä, kuinka totuudenmukaista ja tarkkaa menneen ajan tapahtumien kuvausta muistelut pitävät sisällään. Näiden suhteen ei siis uskota päästävän täyteen totuudellisuuteen eikä neutraaliin tarkasteluun menneisyyden tapahtumista ja niiden taustalla olevista tekijöistä, vaikka muistitietoon voidaankin edelleen suhtautua myös todellisuuden objektiivisena, kirjallisiin dokumentteihin ja vastaavaan lähdeaineistoon rinnastuvana kuvaajana. Nykyään hedelmällisempänä lähtökohtana muistitietotutkimuksessa pidetään kuitenkin muun muassa sitä, miten eri muistelijat tulkitsevat menneisyyttä, miten sitä muistellaan ja tulkitaan, millaisia asioita pidetään muistamisen arvoisina ja millaisia merkityksiä niille annetaan. (Ukkonen 2000, 91–94; Fingerroos & Haanpää 2006; Rossi 2012.)

Muistitietotutkimuksen piirissä katsotaan, että se, mitä muistelijat uskovat tapahtuneen, on tärkeä historiallinen tosiasia aivan samoin kuin se, mitä historiassa todella tapahtui (Portelli 2006). Merkittävää ei tämän ajattelun mukaan ole se, muistaako ihminen menneet tapahtumat ”oikein” vai ”väärin”; sijoittaako hän jonkin yksityiskohdan väärään ajanhetkeen tai historialliseen kontekstiin. Tässä suhteessa muun muassa totuuskyseminen ei ole keskeinen muistitietotutkimuksessa muutoin kuin metodologisena kysymyksenä. Fingerroosin (2010) mukaan juuri tämä tekee muistitiedon sellaiseksi, että sitä voi lähestyä eri menetelmin ja erilaisista tavoitteista käsin. Näin ollen elämäkerta- ja muistitietotutkimus tarjoavat historiantutkijoillekin paljon uutta aineistoa ja tulkintapintaa menneisyyden tulkinnoille. Tai kuten Alistair Thomson (1998) muistitietotutkimuksen luotettavuutta luotaavan artikkelinsa päätössanoissa toteaa: ”Historioitsijoina haluamme selvittää, mitä menneisyydessä tapahtui, mutta haluamme myös tarkastella, millainen vaikutus menneillä tapahtumilla on ollut yksilöihin ja yhteiskuntaan tapahtumahetkellä ja sen jälkeen. Suullinen historia tarjoaa meille mahdollisuuden tutkia menneen ja nykyisen välisiä suhteita niin ”luotettavien” kuin ”epäluotettavienkin” muistojen avulla. Suullisen historian viesti on, että muisti on taistelukenttä, eivätkä historioitsijat voi välttää taisteluun osallistumiselta.”

Muistitietotutkimukselle on tyypillistä siis se, että tutkimuksen lähdemateriaali on ihmisten omia tulkintoja ja kertomuksia menneistä tapahtumista. Leavyn (2011, 21–22) mukaan muistitietotutkimuksella on kuusi pääasiallista tarkoitusta: “Täydentää historiallista tietämystä (historical record); ymmärtää ihmisten yksilöllisiä kokemuksia historiallisista tapahtumista; ymmärtää ihmisten yksilöllisiä kokemuksia historiallisista tai sosiaalisen muutoksen aikakausista; ymmärtää ihmisten yksilöllisiä kokemuksia ajankohtaisista tai viimeaikaisista tapahtumista; edistää ajankohtaisten asioiden ymmärtämistä; ja kerätä kokemusperäistä tietoa yhteisöistä.” Kyse on siis uudenlaisen, yksilöllisen ja paikallisen näkökulman esiin nostamisesta. Tämä tarjoaa meille uusia ja aiempaa laajempia mahdollisuuksia ymmärtää sekä historiallisia ilmiöitä että yksilöllisen ja yleisen yhteyksiä toisiinsa.

Muistitietoa tutkittaessa ei olekaan välttämätöntä rajoittaa tutkimusta ainoastaan sellaisiin aiheisiin, jotka muistelija itse on voinut kokea. Esimerkiksi suvun muistitieto ei edes pyri kuvaamaan vain yhden henkilön elämän merkkitapahtumia, vaan siinä kokonaisen suvun vaiheet ja suvun jäsenten elämäнкаaret kietoutuvat yhteen ja suvun historia sijoitetaan osaksi oman kotimaan historiaa (Latvala 2005, 72–74). Muistitietoaineistoa voi tarkastella tai ymmärtää myös niin, että kun yksilöt kertovat elämästään, heidän kertomuksensa edustavat heidän aikalaisensa, tietyn ikäryhmän, sukupuolen, suvun tai sosioekonomisen aseman edustajan menneen ajan tulkintoja tai tutkimuskohteelle annettuja merkityksiä (Huotelin 1996). Näin yksilön muistoihin kiteytyvät paitsi hänen henkilökohtaiset kokemuksensa myös omalta osaltaan sen kulttuurin sosiaaliset konventiot, jossa hän elämänsä on elänyt (esim. Marander-Eklund 2014, 22–23). Ihmisten muisteluille onkin todettu tyypilliseksi se, että ne muodostuvat vuorovaikutusprosesseissa sosiaalisen ympäristön kanssa. Tätä kuvaa muun muassa se, että ihmisten on havaittu ottavan muistelupuheeseensa ja kirjoittamiseensa vaikutteita omassa kulttuurissaan vallitsevista sosiaalisista ideaaleista, kerronnan malleista ja tavoista. He saattavat tulkita muistojaan esimerkiksi sankari- tai selviytymistarinan muotoon tai sovittaa kertomukseensa piirteitä erilaisista kulttuurisesti jaetuista myyteistä, kuten ihanteellisesta äidistä ja ilkeästä äitipuolesta. (Finnegan 2006.)

Muistitieto voi olla kerätty joko kirjallisesti tai suullisen muistelun tai haastatteluiden avulla. Lisäksi tutkimuksissa hyödynnetään luonnollisesti myös muunlaista historiallista jäämistöä, kuten päiväkirjoja, kirjeitä ja julkaisemattomia omaelämäkerrallisia tekstejä. Kirjallinen lähdemateriaali on kerätty ja sitä kerätään yhä erilaisten kirjoituskutsujen ja -kilpailujen avulla, joissa on pyydetty ihmisiä kertomaan ja muistelemaan elämäänsä tai tietyn menneen ajanjakson asioita tai tapahtumia. Tällaisia kirjoituskilpailuja tai -keräyksiä on järjestetty myös kasvatuksen ja koulutuksen alalla vuosien kuluessa muutamia, joista tuoreimmat ovat aivan viime vuosilta. Svenska litteratursällskapet i Finland keräsi vuonna 2013 kirjoituksia ylioppilastutkinnoista teemalla ”Att fira studenten”. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura järjesti samana vuonna yhdessä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa ”Minun koulumuistoni” -keruuhankkeen. Siinä pyydettiin niin oppilaita, opettajia kuin muutakin koulun henkilökuntaa kirjoittamaan omista koulukokemuksistaan. Pauli Arola tekee tässä vuosikirjassa omassa kirjoituksessaan selkoa tästä keräyksestä ja sen sadosta. Vuoden 2015 alkupuoliskolla myös Saamelaisarkisto pyysi ihmisiä muistelemaan kouluaikojaan ”Saamelaisalueen koulumuistojen keruu” hankkeessa. Jyväskylän yliopistossa kerätään parhaillaan haastatteluihin perustuvaa muistitietoa lastensuojelun menneisyyden selvittämiseksi. Muistitietoaineistot sopivatkin erityisesti sellaisiin tutkimusasetelmiin, joissa halutaan päästä virallisena esitetyn totuuden alle tai monipuolistaa yleisempiin virallisiin dokumentteihin perustuvia tulkintoja (ks. Thompson 2000, 83–117).

Monipuolisuutensa vuoksi elämäkerta- ja muistitietoaineistoja voi hyödyntää monenlaisista eri näkökulmista käsin. Molempien suuntausten tutkimukset ovatkin perustaltaan monitieteisiä ja -metodisia. Näin esimerkiksi muistitietotutkimusta tehdään ja sen menetelmiä käytetään kaikilla niillä tieteenaloilla, joilla ollaan kiinnostuneita ihmisten muistoista, muistelemisesta ja muistojen tulkinnasta. Muistitietoaineistoista on viime aikoina kiinnostuttu yhä enemmän myös kasvatuksen historian alalla. Muistitietotutkimuksen tutkimussuuntaukset eivät siis olekaan jakautuneet tieteenalojen mukaan, vaan esimerkiksi sen mukaan, pidetäänkö muistitietoa tutkimuksessa läh-

teenä, kohteena vai tutkimusaineiston muodostamisen apuvälineenä. (Leskelä-Kärki 2012.)

Elämäkerta- ja muistitietohistoriallisen tutkimuksen monet lähestymistavat

Elämäkerta- ja muistitietotutkimus on osa monitieteellisiä tutkimussuuntauksia, jotka pitävät sisällään suuren kirjon erilaisia lähestymistapoja ja tulkintatraditioita. Maarit Leskelä-Kärki (2012) esittelee artikkelissaan tanskalaisen elämäkertatutkija Birgitte Possingin ja ruotsalaisen historioitsijan Eva Österbergin elämäkertajaottelut. Näiden mukaan elämäkertatutkimukset voivat keskittyä henkilön elämäntyöhön, jolloin ei kiinnitetä juurikaan huomiota tutkimuksen päähenkilön yksityiselämään eikä hänen persoonaansa. Toisissa taas otetaan huomioon myös yksityiselämän puoli. Elämäkerran avulla voidaan valottaa myös aikakauden yleisiä ilmiöitä, ihmisiä ja sosiaalisia prosesseja, joihin tutkittavan henkilön elämä liittyy. Näissä tutkimuksissa yksityisen avulla haetaan lisäymmärrystä menneen ajan historiallisiin ilmiöihin ja tapahtumiin. Elämäkertatutkimusten fokuksessa voivat olla myös tutkittavan elämään liittyvät psykologiset (esimerkiksi lapsuuden kokemusten merkitys tutkittavan myöhempään elämään) ja eksistentiaaliset tekijät. Näissä tutkimuksissa pyritään tulkitsemaan tutkittavan henkilön tai ryhmän elämänorientaation ydintä, joka ”selittäisi yksilön valintoja ja näyttäisi, miten yksilö on ratkaissut tiettyjä eettisiä ja eksistentiaalisia kysymyksiä omassa elämässään.” (Leskelä-Kärki 2012.)

Muistitietotutkimusta on puolestaan jaoteltu muun muassa realistinen–tulkinnallinen näkökulman pohjalta. Realistisessa muistitietotutkimuksessa painotetaan pyrkimystä menneen ajan todellisuuden faktuaaliseen tulkintaan; ollaan siis kiinnostuneita siitä, mitä menneisyydessä on tapahtunut tai miten asiat ovat olleet. Lähtökohtana tässä on ajatus todellisuudesta, joka ei ole riippuvainen ihmisestä ja kielestä, jolloin sitä on mahdollista kuvata objektiivisesti ja neutraalisti. Realistinen näkökulma tiedostaa muistojen sisällön vaihtelevan muistelijan mukaan mutta pyrkii eliminoimaan tämän ongelman esimerkiksi vertaamalla muistelutietoa muihin haastatteluihin ja kirjallisiin aineistoi-

hin. Tulkinallisessa muistitietotutkimuksessa lähdetään puolestaan siitä, että muistelu on aina muistelijan tulkintaa menneisyydestä ja merkityksenantoja menneille tapahtumille. (Ukkonen 2006.) Hieman erilaisen, vaikka osin samaan jakoon liittyvän, jaottelun muistitietotutkimuksen suhteen ovat esittäneet Outi Fingerroos ja Riina Haanpää (2006). Heidän jakonsa perustuu Habermasin tunnetun tieteiden tiedonintressitulkinnan perustalle. Tämän mukaan muistitietotutkimuksen voi jakaa selittävään, ymmärtävään ja kriittiseen tutkimusorientaatioon. Selittävä muistitietotutkimus pyrkii nimensä mukaisesti selittämään tai esittämään erilaisia menneisyyden ilmiöitä niin kuin ne olivat. Muistitieto on tällaisessa tutkimuksessa aina lähde. Ymmärtävässä muistitietotutkimuksessa painottuu tutkijoiden tulkinta menneisyydestä tai muistitiedon luonteesta ja niin edelleen. Tutkimustulos ymmärretään tässä mielessä menneen ajan rekonstruktioksi, johon liittyy aina ainakin jossakin määrin subjektiivisuutta ja tulkintaa. Kriittinen muistitietotutkimus puolestaan pyrkii menneisyyden tulkintaan arvioivasti ja emancipatorisesti. Ymmärtävän ja kriittisen tutkimusorientaation välistä rajaa ei aina ole helppo määritellä, koska tutkimus voi painottaa samaan aikaisesti molempien orientaatioiden lähtökohtia. (Ks. myös Fingerroos 2010.)

Tässä artikkelissa käytämme elämäkertatutkimuksen tarkasteluun ”idiograafinen” vs. ”ilmiö- ja tapahtumakeskeinen” -jaottelua. Idiograafisella tutkimuksella tarkoitamme tässä sellaista tutkimusta, jossa keskitytään tutkittavan henkilöhistoriaan ja toimintaan erityisesti työelämässä tai julkisen elämän piirissä. 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen elämäkerta- tai henkilöhistoriallinen tutkimus oli paljolti tällä tavalla suuntautunutta. Näille tutkimuksille on tyypillistä kohteensa elämän tarkka kuvaus ja sijoittaminen hänen toimintaympäristönsä ja aikansa kulttuuriseen kontekstiin. Tutkittavaan aikaan liittyviä yleisiä kulttuurisia ja yhteiskunnallisia tekijöitä tai yleisemmin kohteiden kontekstia tarkastellaan tutkimuksissa vain sen verran kuin yksilön henkilöhistorian avaaminen, tutkittavien yhteiskunnallinen asemointi ja toimijuuden tulkitseminen edellyttävät. Ilmiö- ja tapahtumakeskeisellä tutkimuksella viittaamme puolestaan sellaiseen tutkimukseen, jossa elämäkertatutkijat käyttävät elämäkerta-aineistoa pikemminkin

laajempien kulttuuristen ja yhteiskunnallisten ilmiöiden ja tapahtumien tulkitsemiseen. Tällaisten tutkimusten fokuksessa eivät ole niinkään yksittäisten toimijoiden elämänkulut tai toiminta sinällään, vaan keskiössä on siis jokin laaja-alaisempi yhteiskunnallinen tai vaikkapa ihmisten kehitykseen liittyvä ilmiö esimerkiksi psykohistoriallisesta perspektiivistä tarkasteltuna. Itse elämäkerrallista tulkintaa esitetään vain sen verran kuin tutkimuksen kohteen ilmiöiden tulkinta edellyttää. Tarkastelu voi perustua yksittäisen ihmisen elämäkertatietojen tiheään ja tulkitsevaan lukemiseen tai laajemman elämäkerta-aineiston hyödyntämiseen.

Seuraavassa elämäkertatutkimustyyppi- ja aineiston luokittelussa esitetään edellä esitellyn luokittelun peruslähtökohdat:

ELÄMÄKERTATUTKIMUKSEN KAKSI ÄÄRIPÄÄTÄ		
TUTKIMUSOTTEEN YLEISORIENTAATIO	TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMA JA KOHDE	TUTKIMUKSEN TAVOITE
IDIOGRAAFINEN	* yksilöllinen, paikallinen ja toiminnallinen * yksilöt, suvut, pienyhteisöt jne.	* yksilön tai muutaman yksilön elämänkulku, toiminnan kuvaus yms. * näkökulma on usein myös yksilöiden "vaikutuksen" tulkinnassa heidän toimintaympäristössään ja joskus laajemminkin * esitystapa ja raportoinnin rakenne: yleisesti kronologisesti etenevä elämäntarina – pääpaino aktiivisissa työvuosissa yms.
ILMIÖ- JA TAPAHTU- MAKESKEINEN	* yleinen, menneen ajan ilmiöt ja tapahtumat, prosessit yms. * tulkitaan elämäkerta-aineiston ja muistitietoaineiston pohjalta ilmiöitä ja tapahtumia	* tavoitteena on tulkita ennen kaikkea jotain historiallista ilmiötä, prosessia tai tapahtumaa tai ihmisten näille antamia merkityksiä - esimerkiksi koulutuksen merkitystä tietyille ihmisryhmille historiallisessa ajassa, opettajuuden identiteetin rakentumista tai näihin liittyviä kulttuurisia siirtymiä

Edelläolevassa asetelmassa rivitekijät kuvaavat elämäkertatutkimuksen luokituksen, jatkumon, kahta tutkimukseen liittyvä ääripäätä. Nämä eivät kuitenkaan muodosta homogeenisiä ryhmiä. Esimerkiksi ilmiö- ja tapahtumakeskeisissä tutkimuksissa toiset voivat nojata tulkinnoissaan hyvinkin vahvasti teoreettiseen tulkintakehykseen, joka voi olla esimerkiksi psykohistoriallinen tai feministinen. Toiset tähän ryhmään kuuluvat taas voivat tulkita elämäkertoja hyvinkin aineis-

tolähtöisesti, vaikka tutkimuksen keskiössä on yleisempien menneen ajan ilmiöiden ja prosessien tulkitseminen. Monissa tutkimuksissa voi olla molempiin ryhmiin liittyviä ominaispiirteitä joskus jopa siinä määrin, ettei tällaisia tutkimuksia voi helposti sijoittaa kummankaan ääripään muodostan ryhmän alle, vaan ne sijoittuvat johonkin kohtaan näiden ääripäiden välissä olevalle janalle. Samoin näihin ryhmiin sijoittuvat tutkimukset voivat erota toistaan monessakin suhteessa niin lähtökohtiensa kuin tavoitteidensa suhteen. Lukijan onkin hyvä muistaa, että jaottelu on tehty näiden tutkimusorientaatioiden erojen pelkistämiseksi, joten niihin liittyvät tulokset eivät kuvaa tyhjentävästi yhtenkään jatkossa esitettävän tutkimuksen kaikkia ulottuvuuksia.

Elämäkertatutkimuksen (ja hieman muistitietohistoriankin) trendejä Suomessa

Kun raotetaan suomalaisen historiantutkimuksen historiaa, käy nopeasti selville, että 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkupuolella henkilöhistoriallisella tutkimuksella oli suhteellisen vahva asema alan tutkimuksessa. Tyypillistä tämän ajan elämäkertatutkimuksille oli keskittyminen yhteiskunnallisesti merkittävien henkilöiden elämänkulun ja elämäntyön tarkasteluun. Monet Suomen varhaiset piispat ja tunnetut pappismiehet tai herännäisyyden johtohenkilöt saivat näinä vuosina omat henkilöhistoriansa. Näistä voi mainita esimerkiksi Kaarle Mennanderia (Forsman 1900), Anders Chydeniusta (Schauhan 1908), Juhana Browalliusta (Österbladh 1929), Erik Melartinia (Takolander 1926), Henrik Renqvistiä (Salonen 1930; 1931) ja Eerik Sorolaista (Holmström 1937) käsittelevät tutkimukset. Myös Turun akatemian professorit tai muut eri aikakausien keskeiset yhteiskunnalliset vaikuttajat olivat tuohon aikaan elämäkertatutkimuksen kiinnostuksen kohteina. Tutkimuksia julkaistiin muun muassa Henrik Gabriel Porthanista (Palander 1902; Schybergson 1908; 1911), Michael Wexionius–Gyldenstolpista (Laitinen 1912), Daniel Jusleniuksesta (Pietilä 1907); Pehr Kalmista (Kerkkonen 1936), Adolf Arwidssonista (Castrén 1944) ja Johan Vilhelm Snellmanista (Salomaa 1944).

Kaikkien näiden tutkimusten voidaan todeta sijoittuvan käyttämämme elämäkertatutkimusorientaatiojangan idiograafiseen päähän: siis elämäkertatutkimustyyppiluokkaan, jossa tutkimuksen pääkohteena ovat päähenkilön elämänvaiheet ja toiminta aktiivisuusvuosina. Monissa näistä käsitellään kyllä laajastikin tutkittavan henkilön aikakauden yleisiä piirteitä ja muuta kohdehenkilön toimintaa kontekstivaa aineista mutta pääasiassa vain siksi, että tutkittava henkilö ja hänen elämänsä tulevat ymmärrettävämmiksi. Mainituista teoksista Martti Kerkkosen teoksessa *Pietari Kalm talousopin professorina – oppihistoriallinen tutkimus* on ehkä eniten piirteitä jaottelussamme nimetystä ilmiö- ja tapahtumakeskeisestä elämäkertatutkimuksesta, sillä tutkimuksessa tarkastellaan Kalmin talousajattelun ohessa kattavasti 1700-luvun yleisiä talousopin tulkintoja ja virtauksia. Tosin tutkija itse toteaa raportin alussa tekevänsä tämän tarkastelun pääasiassa vain siksi, että voi tulkita Kalmin talousopillisia lähtökohtia relevanttimmin. Näin myös tämän tutkimuksen pääorientaatio on kuitenkin painotetusti idiograafiseksi määritellyssä tutkimustraditiossa. Vastavänlaisistä uudemmissa historiallisista elämäkertateoksista voisi mainita esimerkiksi Hannu Välimäen tutkimukset Lauri Ingmanista kirkkopoliitikkona (1994) ja suomalaisen uskontokasvatuksen ja koulun kehittäjänä (1998).

Idiograafisesti orientoituneita elämäkertatutkimuksia julkaistaan vielä nykyäänkin jonkin verran. Näille on kuitenkin tyypillistä se, että tutkimuksen kohdetta pyritään kuvamaan ja tulkitsemaan, jos näin voi sanoa, aiempaa monipuolisemmin, kuten edellä mainitut Välimäen tutkimukset osoittavat. Samaan tapaan esimerkiksi Kristiina Kalleisen (2001) tutkimuksessa vapaaherra Lars Gabriel von Haartmanin elämästä on tavoitteena kuvata hänen persoonaansa sekä hänen elämänsä monitasoisuutta. Kalleinen (2001, 10) itse toteaa teoksensa johdannossa halunneensa kirjoittaa ”inhimillisen elämäkerran, ei tavanomaista suurmieselämäkertaa, jossa kohteella ei olisi muita kuin rationaalisia tavoitteita ja motiiveja sekä loogisesti etenevä urakehitys ilman vaihtoehtoja.” Tämän vuoksi hän nostaa tarkasteluun tavallista enemmän esimerkiksi Haartmanin perhe- ja muita siviilielämän tapahtumia, vaikka pääpaino onkin Haartmanin julkisessa toiminnassa.

Kalleisen (emt.) mukaan elämäkertatutkimukselta edellytetään nykyään muutenkin aiempaa laaja-alaisempaa tarkasteluperspektiiviä, jossa tutkittavan henkilön aikakautta valotetaan kohdehenkilön avulla. Viime vuosikymmeninä onkin selkeästi lisääntynyt elämäkertatutkimus, jossa henkilöhistoriallista tarkastelua keskeisempänä tutkimuskohteena ovat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset ilmiöt. Tällaiset tutkimukset sijoittuvat käyttämässämme jaottelussa ilmiö- ja tapahtumakeskeiseen ryhmään. Näissä tutkimuksissa henkilöhistoria toimii pikemminkin tämän yleisen tarkastelun välineenä kuin on itse päättäimessä. Esimerkkeinä tällaisista tutkimuksista voi mainita Tuula Hockmanin (2006) tutkimuksen Ingeborg Aakentyttärestä (Tottista) ja hänen suvustaan 1460–1507, Tapani Ruokasen (1989) kirjoittaman Paavo Ruotsalaisen elämäkerran tai vaikkapa Vesa Vareksen (1993; 1996) Lauri Ingmania käsittelevät tutkimukset, joissa Ingmanin henkilöhistoriaa keskeisempänä tarkastelukulmana on Suomalaisen puolueen ja Kokoomuspuolueen historia sekä maltillisen konservatismiin esiintymisen historia Suomessa.

Kauko Pirisen (2003) tutkimus Henrik Renqvististä puolestaan toimii hyvänä esimerkkinä tutkimuksesta, jossa tarkastellaan päähenkilön toimintaa ja elämää tietyistä perspektiivistä, tässä tapauksessa oikeushistoriallisesta näkökulmasta. Vastaavanlainen tutkimus on Jari Niemelän (1998) Pehr Adrian Gaddia koskeva väitöskirja, jossa hän tarkastelee Gaddin elämäntyön kautta valistuksen ajan hyötyajattelua, luonnontiedettä ja talouspolitiikkaa luoden samalla luonnollisesti myös Gaddin henkilöhistoriasta mielenkiintoisen kuvan. Samoin Irma Sulkusen (1989) tutkimuksessa Miina Sillanpäästä pääpaino on henkilö- ja toimintahistorian sijaan ajan sukupuolijärjestelmään, keskiluokkaiseen perheeseen ja sukupuolien väliseen työnjakoon liittyvissä muutoksissa. Vastaavasti Kirsi Vainio-Korhonen (2008; 2012) on selvittänyt tutkimuksissaan 1700-lukujen ja 1800-lukujen aatellisten elämäntapaa Sophie Creutzin ja Sofie Munsterhjelmin elämäkerrallisen aineiston pohjalta. Sulkusen ja Vainio-Korhosen tutkimusten lailla Matti Peltosen (2006) tutkimus *Lukkari Saxbergin rikos ja herännäispappilan etiikka* on erinomainen esimerkki siitä, kuinka tutkimuksessa, jossa lähdetään yksittäisistä henkilöistä ja elämäker-

rallisista tapahtumista, voivat fokuksessa kuitenkin olla aikakauden yleisemmät ilmiöt, toimintatavat ja ajattelutraditiot; tässä tapauksessa herännäispapiston aseman muutokset 1800-luvun loppupuolella ja ajan yhteiskunnallisten muutosten tulkinta.

Historiantutkimukset, joissa keskitytään yhden päähenkilön elämäkerran sijaan useamman henkilön kuvauksiin, ovat tuoneet viime vuosina elämäkertatutkimukseen myös uusia näkökulmia ja avauksia siihen, miten elämäkertoja voi käyttää laajojen historiallisten, kulttuuristen ja yhteiskunnallisten ilmiöiden avaamiseen ja tulkitsemiseen. Tällaisista tutkimuksista voidaan mainita vaikkapa Anu Lahtisen (2007) väitöskirjan Flemingin suvun naisten elämästä ja toiminnasta vuosien 1470 ja 1620 välillä. Tutkimuksessa suvun naisten elämää ja toimintaa tarkastellaan heidän monien erilaisten rooliensa ja sosiaalisten verkostojensa näkökulmasta. Tähän samaan uuteen tarkasteluperspektiiviin voi sijoittaa myös Maarit Leskelä-Kärjen (2006) Krohnin sisaruksia ja heidän kirjallista elämäänsä käsittelevän väitöskirjatutkimuksen, jonka lähtökohtana oli sisarusten avulla tutkia 1800- ja 1900-luvun taitteen kirjoittavien naisten elämää ja kirjoittamisen ehtoja. Hän itse onkin kutsunut jälkeensä tutkimustaan eräänlaiseksi temaattiseksi ”kollektiivibiografiaksi” (Leskelä-Kärki 2012). Tähän tutkimusryhmään sopii myös Kati Katajiston (2009) tutkimus, jossa hän tarkastelee eliitin kansallisen identiteetin murrosta ja suomalaisen isänmaan rakentumista autonomian ajan alkupuolella ennen kaikkea Ernst Gustaf von Willebrandtin ja hänen tyttäriensä ensimmäisten aviomiesten ympärille muodostuneen sukuryhmän avulla. Myös Juha Siltalan (1992) teoksen *Suomalainen ahdistus* voi lukea tähän ryhmään kuuluvaksi, kun luokituskriteereitä elämäkertatutkimuksen suhteen jonkin verran väljennetään. Tutkimuksessaan Siltala tarkastelee psykoanalyttisen kehitysteorian viitekehyksestä 1800-luvun alkupuolen herännäisyysliikkeen keskeisten toimijoiden, ennen kaikkea Paavo Ruotsalaisen, elämäkerrallisen aineiston pohjalta heidän persoonallista kasvuaan ja kehitystään sekä heidän näkemystään uskosta, ihmisyydestä ja elämästä. Samalla kun Siltala maalaa lukijalle herätysliikkeen 1800-luvun alkupuolen johtohahmojen psyykkisiä rakenteita ja uudenlaisen minän heräämistä, hän tavallaan

tarjoaa aineksia myös oman aikamme ihmisten identiteetin rakentamisen ja tähän liittyvän problematiikan tarkasteluun.

Aiemmin toiset tutkijat näkivät elämäkertatutkimuksen olevan tutkimuksellisesti hyvin kapea-alaista, tästä leimasta alan tutkimus on viime aikoina pyrkinyt määrätietoisesti irti, esimerkiksi Vesa Varesen (1993, 15) mukaan elämäkertatutkimus voi parhaimmillaan tuottaa hyvinkin merkittävää tutkimusaineistoa ja uusia näkökulmia, jotka voivat nostaa esille ”yllättäviä ja hyvinkin ratkaisevia episodeja Suomen historiasta”. Muutenkin henkilöhistoriallinen tutkimus voi hänen mukaansa tarjota uusia näkökulmia ja vaihtoehtoisia tulkittamalleja yleiseen historialliseen tulkintaan. Vares kuvaakin hyvin sellaista elämäkertatutkimustyyppiä, jota käyttämässämme jaotellussa on nimitetty ilmiö- ja tapahtumakeskeiseksi lähestymistavaksi, kun hän kirjoittaa: ”Kysymys yksilön ja yhteiskunnan keskinäisistä suhteista elämäkerrassa sekä yksilön vaikutusmahdollisuuksista historiassa ovat historian tutkimuksen iäisyyskysymyksiä ja sellaisiksi jäänevätkin. Nykyään vallitsee melko laaja yksimielisyys siitä, että biografiakaan tarkoitus ei voi olla kuvata ja selittää vain kohteena olevaa henkilöä ja tämän toimintaa. Tarkoitus on selittää laajempaa kokonaisuutta kohdehenkilön avulla hänen sekä hänen viiteryhmänsä perspektiivistä.” (Vares 1993, 16–17.)

Tämä uusi ilmiö- ja tapahtumakeskeinen tutkimusorientaation vahvistuminen ei kuitenkaan tarkoita, että elämäkertatutkimuksen kentältä olisi kokonaan kadonnut idiograafisesti painottunut tutkimus tai että tällainen tutkimus edustaisi jotakin vanhaa ja merkityksetöntä. Irma Sulkusen Sillanpää-tutkimus luokiteltiin edellä ilmiö- ja tapahtumakeskeiseen tutkimustyyppiryhmään kuuluvaksi, mutta hänen Mandi Granfeltista tekemänsä tutkimus (1995) edustaa pikemminkin idiograafisesti orientoitunutta tutkimustyyppiä. Granfelt-tutkimuksessakin on kyllä mukana yksilöllisen tarkastelun ohessa aikansa yhteiskunnallisten ja kulttuuristen kysymysten tarkastelu, mutta Sulkusen tarkastelukulma on Sillanpää-tutkimusta vahvemmin päähenkilön elämän kuvauksessa ja hänen toimintansa persoonallisten tekijöiden tulkinnessa. Granfelt-tutkimuksessa pääosan saa siis itse Mandi ja hänen tapansa muovata oman elämänsä kulkua ja

vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan. Samalla tutkimuksessa tarkastellaan myös sitä, kuinka hän reagoi eri elämäntilanteiden tuomiin muutoksiin ja tilanteisiin. Hinkkanen (1997) katsoo Sulkusen lähestymiskulman olevan tässä tutkimuksessa selkeästi yksilössä ja hänen elämässään. Hän kuvailee Sulkusen oman analysoivan äänen vaihtaneen sävellajia: kun Sillanpää-tutkimuksessa tutkijan tulkinta ja ääni oli vahvasti tekstissä esillä, Granfelt-tutkimuksessa tutkijan analyysi on siirtynyt selvemmin kerronnan sisälle. Hinkkasen mukaan tähän Irma Sulkusen tutkimusraporttiin tutustuminen on antoisaa ja suositeltavaa kaikille niille, ”jotka haluavat pohtia yksilön ja yhteisön moninaisia risteäviä yhteyksiä elämäkerrallisessa tutkimuksessa”. Tähän näkemykseen on helppo yhtyä.

Kasvatusajatteliijoita ja koulukokemuksia - elämäkertatutkimus kasvatuksen historian alalla

Vaikka kasvatuksen historialle oli 1900-luvun alkupuolella tyypillistä länsimaisten kasvatusajattelijoiden kasvatus- ja opetuskäsitusten tarkastelu, useimmiten aate- ja oppihistoriallinen tutkimustraditio, ei tutkimusalalla Suomessa henkilöhistorioita tuolloin juuri kirjoitettu. Tämän tekee ymmärrettäväksi se, että kasvatuksen historian fokuksessa olivat tuohon aikaan pikemminkin yleiset kasvatuksen ja koulutuksen kysymykset kuin toimijanäkökulma. Lähes kaikki vanhempi tutkimus ja elämäkertatutkimukset ovat tavoitteeltaan sellaisia, että ne voidaan kiinnittää käyttämämme jaottelun ilmiö- ja tapahtumakeskeiseen tutkimustraditioon. Toki kasvatuksen historiankin alalla tähän liittyvien tutkimusten lähtökohdat ja tulkintaperspektiivit ovat vaihdelleet tutkimuksesta toiseen. On niitäkin tutkimuksia, joissa painottuu enemmän henkilökuvan ja elämänkulun tarkastelu kuin keskittyminen tutkittavien välityksellä ajan kasvatustilanteisiin ja koulujärjestelmän muotoutumiseen. Tällaisista tutkimuksista voidaan tässä yhteydessä nostaa esille Risto Kuosmasen (1939) laaja teos Johann Heinrich Pestalozzin elämästä ja teoksista. Kuosmasen tutkimus on vieläkin kasvatushistorian perusteoksia maassamme. Mainita voidaan myös Martti **Steniuksen** (1938) Zachris Clevestä julkaisema

tutkimusraportti ja hieman tuoreemmista tutkimuksista esimerkiksi Keijo Elion (1973) tutkimus suomalaisesta upseerikouluttajasta Otto Kaarle von Fieandtista, Veli Nurmen (1988) Uno Cygnaeusta käsittelevä elämäkertateos ja Keijo Plitin (1984) tutkimus aistivammaistyön uranuurtajasta Carl Alopaeuksesta. Näissä tutkimuksissa keskitytään siis pääasiassa tutkimuskohteen elämään, kasvatusajatteluun tai toimintaan koulumaailmassa. Näin nämä tutkimukset voi sijoittaa orientaatioltaan idiograafiseen elämäkertatutkimustyyppiluokkaan, vaikka niissä tarkastellaankin laajasti ajan yleistä toimintaympäristöä.

Ilmiö- ja tapahtumakeskeiseen luokkaan kuuluvat puolestaan sellaiset tutkimukset, joissa tarkasteluperspektiivin voidaan todeta olevan painottavan enemmän yleistä kuin henkilö- ja toimijahistoriallista tulkintaa. Tällaisista vanhemmista tutkimuksista nostettakoon esiin G. A. **Lönnbeckin** (1890a; 1890b) teokset Uno Cygnaeuksesta ja Suomen kansakoulun alkuvaiheista sekä Martti T. Kuikan (1974) tutkimus Nestor Järvisen, Suomen ensimmäisen seminaarin uskonnon lehtorin pedagogisesta toiminnasta. Uudemmista tutkimuksista tähän ryhmään voi liittää esimerkiksi Markku Leinosen (1998) Johannes Gezelius vanhemman pedagogiikkaa tarkastelevan väitöstudiumin, kuten myös Mikko Ripatin (2002) Arvid Järnefeltin kasvatustutkimuksena keskittyvän teoksen ja Matti Tanelin (2012) J. A. Hollon sivistyskasvatustutkimusta luotaavan väitöskirjan. Leinosen tutkimuksessa tosin käsitellään hyvin laajasti myös Gezelius vanhemman elämänvaiheita ja toimintaa kirkonmiehenä. Siitä huolimatta pääpaino on Gezeliuksen pedagogisen ajattelun tarkastelussa comeniuslaisesta perspektiivistä. Lisäksi tässä yhteydessä kannattaa mainita Lauri Kempin (2001) Yrjö Sakari Yrjö-Kosken kasvatustutkimusta ja koulutuspolitiikkaa tarkastelevaa väitöskirjatutkimusta, jossa käsitellään Yrjö-Kosken elämänvaiheita ja toimintaa eri sektoreilla ja piirittää hänestä näin monipuolinen henkilökuva. Samalla tutkimuksessa kuitenkin tarkastellaan Yrjö-Kosken ajattelun ja toiminnan valossa 1800-luvun kasvatustutkimuksia ja yhteiskuntakäsityksiä niin kattavasti, että sen voi määritellä ilmiö- ja tapahtumakeskeisesti orientoituvaksi tai ainakin tutkimukseksi, jossa tämä puoli tulkinnaisesti on korostuneesti esillä.

Tässä yhteydessä voidaan ottaa esille vielä Hannu Sunin (2014) elämäkertatutkimus opettaja Esa Paavo-Kalliosta, jonka hän nimeää kirjan otsikossa ”röyhkeäksi opettajaksi”. Tutkimus käsittelee Paavo-Kallion elämänvaiheiden ohessa varsin laajasti hänen aikansa ideologioita tulkintoja, kulttuurisia ja yhteiskunnallisia puitteita. Suni (emt., 7, 12, 17–18) itse toteaa toivovansa, että tutkimus kartoittaisi 1800-luvun jälkipuoliskon ja 1900-luvun alkuvuosien yhteiskuntarakenteita, mentaliteettia ja tuon ajan ihmisten todellisuutta, samalla kun se tarkastelee Paavo-Kallion elämäntulkintaa ja toimintaa ristiriitaisena ja herkästi ympäristönsä kanssa konfliktiin ajautuvana persoonana, opettajana, uskonnollisena julistajana ja kansalaisaktivistina. Tutkija kysyy, millaisia muutoksia ja jatkuvuuksia Esa Paavo-Kallion elämään ja toimintaan sisältyi, ja pohdii myös syitä, jotka tekivät Paavo-Kalliosta kirkollisia ja yhteiskunnallisia valtarakenteita uhmanneen opettajan. Sunin tutkimuksen kanssa samaan ilmiö- ja tapahtumakeskeisen elämäkertatutkimuksen piiriin voidaan sijoittaa myös koulutussosiologi Päivi Kaipaisen (2008) väitöskirja, jossa hän vertailee kolmen kasvatustieteen elämäkertoja. Kun Suni tarkastelee tutkimuksessaan erityistä opettajataustaan ennen kaikkea mikrohistoriallisesta näkökulmasta, sitoutuu Kaipainen tutkimuksessaan selkeästi teoreettiseen tulkintaperspektiiviin, jota hän itse kutsuu bourdieulais-pragmatistiseksi ja latourilaiseksi näkökulmaksi. Tutkimusraportissa ajattelijat esitetään osin perinteiselle henkilöhistorialle tyypillisesti kronologista elämäkerrontaa noudattaen, mutta heidän elämänsä tarkastellaan myös tavallisuudesta poikkeavissa tulkintakehyksissä. Kaipaisen tutkimus osoittaa, miten moninaisin tavoin elämäkertatutkimusta voi hyödyntää kasvatuksen historian alalla.

Kasvatuksen historian – ja yleisemminkin historian tutkimuksen – alalla on lisääntynyt sellainen tutkimus, jossa käytetään elämäkerta- tai muistitietoaineistoja laajojen ja yleisluontoisten historiallisen alan kysymysten ja ilmiöiden tarkasteluun ja tulkitsemiseen. Näissä tutkimuksissa elämäkerrallinen tulkinta jää päätutkimuskysymysten varjoon. Tyypillistä on myös se, että analyysit pohjautuvat usein laajempaan elämäkerta- ja muistitietoaineistoon kuin yksittäisen henkilön tai esimerkiksi suvun elämäkertatutkimukset. Yksi tällaiseen tutkimukseen liittyvistä mittavimmista kasvatustieteen tutkimusprojekteista on ollut

sosiologian professori emeritus Ari Antikaisen johtamat elämäkerta-tutkimushankkeet 1990-luvulla, joissa kiinnostuksen kohteina olivat ennen kaikkea eri sukupolvien koulutukselle antamat merkitykset ja merkitykselliset oppimiskokemukset ihmisten elämänsä aikana sekä opettajuuden historiallinen rakentuminen (ks. esim. Antikainen & Huotelin 1996; Antikainen 1998, 192–230). Opettajuuden rakentumista ja opettajankoulutuksen kehitystä 1900-luvulla on tarkasteltu useammassakin tutkimuksessa elämäkerta- ja muistitietoaineiston pohjalta: Pasi Petrell (2009) on selvittänyt kansakoulunopettajien koulutuksen kehitystä Kaarlo Franssilan henkilöhistorian näkökulmasta, ja opettajuuden rakentumista ovat tutkineet elämäkerta-aineistoa hyödyntäen esimerkiksi Juha Kauppila ja Anne Tuomainen (1996), Janne Sääntti (2007) ja Jukka Kujala (2008). Elämäkerta- ja muistitietoaineistoa on käytetty myös tutkimuksissa, joissa tarkastellaan muun muassa eri sukupolvien tai sukupuolten koulukokemuksia, koulutukselle annettuja merkityksiä ja koulutuskuultuurien, kotikasvatuksen tai lastentarhatoiminnan taustaideologioita ja lähtökohtien muutoksia yksittäisten sukujen eri sukupolvien välillä (ks. esim. Huhtala & Tähtinen 2014; Kaarninen 1995; Kempainen 2001; Kilpeläinen 2000; Meretniemi 2015; Moore 2003; Ruohola 2012; Tuomaala 2004a; 2004b;).

Kuten edellä olevasta käy ilmi, on kasvatuksen historian piirissä varsinkin viime vuosikymmenten aikoina lisääntynyt elämäkerta- ja muistitietotutkimusaineiston hyödyntäminen. Tämä onkin ollut yksi valopilkku alan tutkimuksessa. Tällaisella tutkimuksella olisi kuitenkin vielä runsaasti annettavaa kasvatuksen historialle, kuten esimerkiksi Florin (2014) on todennut. Elämäkertatutkimus ja muistitietohistoria tarjoavat parhaimmillaan uusia tulkintaperspektiivejä ja tapoja nähdä tutkittavia ilmiöitä ja historiallisia prosesseja (ks. myös Gardner 2003; Martin 2012).

Huomioita tutkijan roolista elämäkerta- ja muistitietotutkimuksessa

Elämäkerta- ja muistitietotutkimus ovat melko työläitä ja haasteellisia tutkimuksen muotoja. Ensinnä on kerättävä tutkimusaineisto,

ellei ole käytössä tutkimukseen sopivaa aiemmin kerättyä aineistoa. Tätä seuraa aineiston käsitteleminen ja tulkinta, ja koko prosessin ajan mukana kulkee tutkimusraportin kirjoittaminen, jolla on erittäin keskeinen merkitys lopullisen tulkinnan muotoutumiselle. Tutkimusprosessista ja sen vaiheista on laadittu useita oppaita, joissa menetelmiä ja lähtökohtia käsitellään yksityiskohtaisesti (ks. esim. Thompson 2000, 222–323; Leskelä-Kärki 2004; Fingerroos, Haanpää, Heimo & Peltonen 2006, 175–288; Leavy 2011; Rossi 2012; Pöysä 2015). Seuraavassa pohdimme kuitenkin muutamia ennen kaikkea tutkijan rooliin elämäkerta- ja muistitietotutkimuksessa liittyviä kysymyksiä, joilla on merkitystä myös kasvatuksen historian tutkimusta ajatellen.

Kuten edellä jo todettiin, sekä elämäkertatutkimuksen että muistitietohistorian aineistot voidaan kerätä kirjallisesti tai suullisesti. Suullinen elämäkerta- ja muistitiedon keruu tapahtuu tavallisesti vapaamuotoisen muistelun tai teemahaastattelun avulla. Kirjallinen aineisto voi olla varta vasten tutkimusta varten kerättyä eli esimerkiksi erilaisilla kilpa- ja perinnekirjoituksilla tuotettua. Lisäksi tutkimuksissa hyödynnetään monenlaisia yksityisiä jäämistöjä kuten päiväkirjoja ja vastaavaa elämäkerrallista materiaalia. Edellä esitetyistä tutkimuksista esimerkiksi Sántin (2007) keskeisenä aineistona olivat opettajien omaelämäkertakirjoitukset. Sántin tapaan myös Petrell (2009) hyödynsi laajaa arkistomateriaalia. Huhtalan ja Tähtisen (2014) tutkimuksen aineisto puolestaan perustui kahdentoista iäkään eteläpohjanmaalaisen naisen teemahaastatteluun, ja Ruoholan (2012) tutkimuksen aineisto koostui yhden suvun neljän sukupolven äitien ja tyttärien haastatteluista. Vastaavasti Kemppaisen (2001) kotikasvatusta kolmessa sukupolvessa käsittelevä tutkimus perustui 85 suvun piirissä kerättyyn laajaan haastatteluaineistoon.

Kuten yleisemminkin historian tutkimuksen piirissä, elämäkerta- ja muistitietohistorian alalla ei ole enää viime aikoina painotettu tutkimuksen objektiivisuutta ja faktuaalisuuteen pyrkimistä yhtä vahvasti kuin aiemmin. Kritiikin mukaan muistitiedon realistisen ja/tai selittävän suuntauksen tutkimustavoitteet ja -lähtökohdat ovat liian kaavamaisia ja johtavat liian yksioikoisiin ja kapea-alaisiin menneen ajan tulkintoihin. Niinpä onkin alettu korostaa muistitiedon subjek-

tiivisuutta ja tulkinnallisuutta sekä tutkijan merkitystä muistitiedon muodostumiselle (esim. Grele 2006). Samalla ovat muuttuneet myös käsitykset tutkijan roolista aineiston keruuprosessissa, erityisesti haastattelutilanteissa. Aiemmin tähdennettiin, että tutkijoiden ja haastattelijoiden piti varoa vaikuttamasta mitenkään informanttien muisteluihin. Heidän piti pyrkiä olemaan mahdollisimman huomaamattomia ja neutraaleja. Haastattelijan tehtävänä oli esittää kysymyksensä lyhyesti ja muutoin jättää tilanne muistelijoiden vastuulle. (Ks. esim. Thompson 2000, 221–228). Nykyään tutkijan odotetaan osallistuvan yhtenä osapuolena haastattelussa syntyvään vuorovaikutustilanteeseen. Tämän ei enää nähdä uhkaavan haastattelun objektiivisuutta siinä määrin kuin aiemmin oletettiin.

Nykyään haastattelutilannetta pidetään siis pikemminkin normaalina vuorovaikutustilanteena kuin pelkkänä muistelijan yksinpuheluna. Haastattelijan odotetaan luonnollisesti pitävän haastattelun koko ajan hallinnassaan, mutta nyt hänen edellytetään lisäksi osallistuvan keskusteluun tilanteen vaatimalla tavalla, vastaavan muistelijan kysymyksiin ja jopa tarvittaessa vähän tätä provosoimaan, jos tällainen toiminta tuntuu edistävän ja syventävän muisteluprosessia. (Ukkonen 2002; 2006.) Tutkijoiden tehtävänä on auttaa haastateltavia ja muiste-lijointa eri tilanteiden ja persoonien edellyttämällä tavalla (Leavy 2001, 19). Se, että tutkija haastaa muistelijaa menemään syvemmälle muistoissaan, saattaa tuoda haastattelutilanteisiin jonkin verran lisäjännitteitä ja haastateltavalle lisäpainetta. Kuitenkin tämä voi olla erittäin tärkeä avain sille, että muistelukerronnassa käy selville, mitä muisteltava tapahtuma todella merkitsi aikanaan ja myöhemmin elämän eri vaiheissa sekä mitä se merkitsee muisteluhetkellä. (Gardner 2003.) Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että haastattelijalla olisi oikeutta painostaa muistelijaa kertomaan jotakin, mitä hän haluaa tämän kerto- van. Tässä suhteessa tutkijan pitää olla erittäin herkkä itsensä suhteen. Viime kädessä on haastateltavan oma päätös, mitä hän kertoo ja miten asiat tulkitsee. (Portelli 2006.)

Muistelukerronnalle on luontaista, että se sisältää aina muiste-lijan omasta näkökulmasta nousevaa menneen tulkintaa. Muisti- tietoa-aineistoa hyödyntävän tutkijan onkin hyvä pitää mielessä, ettei

muistelijakaan aina muista menneisyyden tapahtumia täydellisesti tai kerro näistä neutraalisti, vaan ihmisille on tyypillistä muistella mennyttä enemmän tai vähemmän omista lähtökohdistaan käsin. Tapahtumat eivät myöskään tallennu mieleen sellaisinaan vaan ne liitetään kaikkeen siihen, mitä muistissa jo valmiiksi on. (Juva 1992; Ukkonen 2000; Grele 2006.) Esimerkiksi 1950-luvun kotiäitiyttä tutkinut Marander-Eklund (2014, 22–23) on huomannut muistelijoiden ottavan kantaa ”kulttuurisiin kertomuksiin”, joilla hän tarkoittaa yhteiskunnassa jaettuja arvoja ja ihanteita, joita esimerkiksi aikakauslehdet ja viranomaistekstit välittävät. Muistelu ei siis ole ainoastaan tapahtuneiden asioiden kertaamista vaan myös kommentointia siitä, miten asiat olisivat voineet tai niiden olisi kuulunut olla. Vastaavasti Vehkalahden (2014) mukaan ihmisillä on tendenssi yhdistää omia nuoruusmuistojaan ajassa liikkuviin yleisiin sosiaalisiin ja kulttuuriin käsityksiin. Näin muistelijat saattavat kertoa, millaista nuoruuden olisi pitänyt olla, vaikkei heidän oma nuoruutensa välttämättä vastannutkaan ihannetta. Nykyään korostetaankin, ettei muistitiedon tutkija etsi aitoa ja todellista menneisyyttä. Ukkosen (2002) mukaan muisteluaineistoilta on alettu kysyä paitsi mitä ne kertovat, myös miten ja miksi ne kertovat tiettyjä asioita juuri tietyllä tavalla.

Myös elämäkerta- ja muistitietoaineiston tulkintaan, joka on tutkimuksen sydän ja koetinkivi, liittyy omat visaiset haasteensa. Tutkijan on hyväksyttävä tämän suhteen tietty rajallisuus: emme voi koskaan saavuttaa toisen ihmisen suhteen täydellistä ymmärrystä. Maarit Leskelä-Kärjen (2012) mukaan elämäkertatutkimuksessa lähdemateriaalin luonteen vuoksi haastetta tuo myös se, että tutkija elää yleensä pitkään ja läheisessä suhteessa tutkittavansa kanssa – silloinkin kun hän tutkii vain lähdemateriaalin varassa menneisyyden ihmisten elämäkertoja. Tämä johtaa helposti tilanteeseen, jossa tutkija alkaa liiaksikin samaistua tutkittavansa elämään ja persoonaan. Tällöin tutkijan voi olla vaikea ottaa etäisyyttä tutkittavan tulkintoihin ja elämänvaiheisiin, mikä estää häntä tekemästä kohteensa elämästä tai ratkaisuisista relevantteja ja moniulotteisia tulkintoja. Etäisyyden säilyttämiseksi tutkijan itsereflektio on tärkeässä asemassa. Tutkimuksessa tehtyjen tulkintojen alaa ja laajuutta rajaa väistämättä myös tutkijan valitse-

ma tarkastelukulma sekä se, ettei ihmisten elämää voi koskaan kielen keinoin ilmaista täydellisesti. Ruthellen Josselson (2004) on osuvasti todennut, että tutkijoiden on sopeuduttava siihen, ettei menneen ajan ihmisten elämästä koskaan voi tehdä aukotonta tulkintaa. Tutkijalla onkin hyvä olla riittävä määrä avoimuutta, luovaa uteliaisuutta ja epävarmuuden sietokykyä, jotta hän ei pakota tutkittavia ihmisiä tai ilmiöitä johonkin ulkoa tulevaan selitysmalliin, jos nämä eivät siihen sovi. On tärkeää, että tutkija on herkkä tulkinnoilleen ja kysyy itseltään muun muassa, miksi ja millä perusteella hän tekee tulkinnan tai johtopäätöksen niin kuin tekee. On hyvä pohtia myös sitä, millaisia muita tulkintoja aineiston varassa voisi esittää. (Ukkonen 2002; 2006.)

Se, että elämäkerta- ja muistitietohistorian piirissä korostetaan nykyään enemmän tutkimusten, tutkimushenkilöiden ja tutkimusprosessien ainutkertaisuutta sen sijaan, että aiempaan tapaan painotettaisiin vahvasti tutkimuksen objektisuusulottuvuutta ja historiallista faktuaalisuutta, liittyy yleisempiin historian tutkimuksen sisällä tapahtuneisiin metodologisiin painotusmuutoksiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö tutkijoiden tule pyrkiä mahdollisimman uskottavien ja kattavien – ja myös kriittisten – tulkintojen esittämiseen tutkimustensa kohteista ja ajasta sekä kulttuurisista ja yhteiskunnallista ilmiöistä.

Uutta tulkintapintaa kasvatuksen historian tutkimukseen

Elämäkerta- ja muistitietotutkimukselle olisi vielä runsaasti tilaa ja tilausta kasvatuksen ja koulutuksen menneisyyden tutkimuksessa. Ne pitävät sisällään paljon lupauksia herättäviä uusia tulkintamahdollisuuksia kasvatukseen ja koulutukseen liittyvistä menneen ajan ilmiöistä, tapahtumista ja sosiaalisista merkityksistä. Ne myös tuovat tutkimukseen uutta todistusaineistoa, joka on jäänyt perinteiseltä historian tutkimukselta saavuttamatta tai se on ohitettu marginaalisena, ei kiinnostavana tutkimusaiheena tai tulkintana (ks. esim. Gardner 2003). Muistitietotutkimusaineiston avulla voidaan esimerkiksi muodostaa pitkittäiskuva yksilöstä kulttuurin osana ja tarkastella koulutuskulttuurin siirtymisiä sukupolvien yli. Näin voidaan selvittää, mitä koulutus on menneisyydessä merkinnyt eri sukupolville, sukupuolille

ja yhteiskuntaryhmille erilaisissa elämänvaiheissa ja tilanteissa (Ruohola 2012, 15–16; 57–60).

Kasvatuksen historiassa ollaan usein kiinnostuneita tutkimuksista, jotka tarkastelevat kasvatukseen liittyviä yleisiä ilmiöitä ja tekijöitä. Tällaiset tutkimukset sijoittuvat elämäkertatutkimusjanimme ilmiö- ja tapahtumakeskeiseen päähän. Tässä suhteessa, kuten on todettu, elämäkerta- ja myös muistitietotutkimus tarjoavat runsaasti keskeistä aineistoa alan tutkimukselle. Esimerkiksi Toivasen (2003) tulkinta siitä, että ”biograafisista yksityiskohdista” tulee historiallista tutkimusta vasta silloin, kun niitä peilataan laajemmin yksittäisten toimijoiden tai tapahtumien taustalla vaikuttaviin sosiaalis-taloudellis-kulttuuriin rakenteisiin, on kasvatuksen historiallisessa tutkimuksessa olennaisen tärkeä sidostekijä mikrohistoriallisen tutkimusaineiston käytölle. Muutenkin uusi mikrohistoriallinen tutkimusorientaatio tarjoaa tulkinnallisuutta korostaessaan työkalun, jota kasvatuksen historian alalla on hyödynnetty aivan liian vähän. Tämä tarjoaa esimerkiksi hedelmällisen ja tärkeän työkalun, jolla voidaan yhdistää mikro- ja makrotason tulkintoja luovasti yhteen.

Toki elämäkerrallisista kertomuksista ja menneiden tapahtumien muistelemisesta on hyötyä kaikille yksilöille, kasvattajille ja opettajille ilman minkäänlaista tutkimuksellisia tavoitteitakin. Niiden avulla lisäämme tietoisuuttamme paitsi kasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen historiasta myös itsestämme ihmisinä ja kasvattajina. Muistelu tukee myös identiteettimme rakentumista: oman menneisyytemme tuntemus, jäsentely ja arviointi auttavat selittämään, miten olemme nykyiseen elämäntilanteeseemme päätyneet ja millainen tulevaisuus meitä mahdollisesti odottaa (ks. esim. Giddens 1991, 52–54; Huotelin 1996, 15; Thompson 2000, 173–189; Vehkalahti 2014; Vilkkö 1997, 77). Menneen muistelu ja tulkitseminen ovat keskeisiä välineitä, joiden avulla elämme elämäämme historiassa ja nykyhetkessä. Tämä pätee vielä nykyäänkin, vaikka aikamme tuntuu olevan yhtä loppumatonta muutosta. Ehkä juuri siksi olisikin tärkeää tiedostaa menneisyyden merkitys meissä, tässä ja nyt.

Kaiken kaikkiaan olemme sitä mieltä, että elämäkerta- ja muistitietohistoria tarjoaa kasvatuksen historialle merkittävän mahdolli-

suuden päästä lähemmäksi menneen ajan kasvatuksen ja koulutuksen arkea ja jokapäiväisiä käytäntöjä. Näin kuvamme menneisyydessä ta-
pahtuneesta kasvatuksesta, opetuksesta ja niiden käytännöistä voi täy-
dentyä ja moninaistua. Muutenkin muistitietoaineistot luovat meille
yhden keskeisen reitin myös virallisen ja dokumentoidun maailman
ja totuuden taakse, samalla kun tutkimukseen voidaan nostaa margi-
naalissa eläneitä yksittäis- ja poikkeustapauksia, joiden elämäkerto-
jen ja muistojen tarkastelu voi niin ikään moninaistaa tulkintojamme
menneen ajan kasvatuksesta ja koulutuksesta.

Lähdeluettelo

Viitatus elämäkerta- ja muistitietotutkimukset:

- Antikainen, Ari 1998. Kasvatus, elämänkulku ja yhteiskunta. Helsinki–Por-
voo: WSOY.
- Antikainen, Ari & Huotelin, Hannu 1996. Koulutuksen ja elinikäisen oppimisen
merkitystä etsimässä. Teoksessa Antikainen, A. & Huotelin, H. (toim.) 1996.
Oppiminen ja elämänhistoria. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 8–10.
- Castrén, Liisa 1944. Adolf Ivar Arwidsson I: Nuori Arwidsson ja hänen ym-
päristönsä. Helsinki: Otava.
- Elio, Keijo 1973. Otto Kaarle von Fieandt . suomalainen upseerikouluttaja.
Historiallisia tutkimuksia 91. Forssa
- Forsman, Juho 1900. Kaarle Fredrik Mennander ja Hänen Aikansa. Kirkko-
historiallinen tutkimus. Turun Suomal. Kirjap.- ja Sanomal.-O.-Y. Turku.
- Hockman, Tuula 2006. Kolmen polven perilliset. Ingeborg Aakentytär (Tott)
ja hänen sukunsa (N. 1460–1507). Suomen Kirjallisuuden Seuran Biblio-
teca Historica 104. Helsinki.
- Holmström, Rafael 1937. Eerikki Eerikinpoika Sorolainen: Piispa ja teolo-
gi, kansanopettaja ja saarnaaja. Kirkkohistoriallinen tutkimus. Suomen
Kirkkohistoriallisen seuran toimituksia XXXIX. Helsinki.
- Huhtala, Sofia & Tähtinen, Juhani 2014. Eteläpohjalaisten nuorten nais-
ten jatkokoulutukseen liittämiä haaveita, toteutumaa ja merkityksiä
1920–1940-luvuilla. Kasvatus & Aika 8 (2), 56–74.
- Kaarninen, Mervi 1995. Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920-
ja 1930-luvun Suomessa. Bibliotheca Historica 2. Helsinki: Suomen his-
toriallinen seura.
- Kaipainen, Päivi 2008. Suurten ajattelijoiden elämäkerrat ja elämänpolut.
Bertrand Russellin, Ludwig Wittgensteinin ja Georg Henrik von Wright-

- in elämäkerrat bourdieulais-pragmatististen ja latourilaisten näkökulmien vertailussa. Turun yliopiston Koulutus sosiologian tutkimuskeskuksen raportti 74. Turku.
- Kalleinen, Kristiina 2001. ”Isänmaani onni on kuulia Venäjälle” Vapaaherra Lars Gabriel von Haartmanin elämä. Suomen Kirjallisuuden seuran Toimituksia 815. Helsinki.
- Katajisto, Kati 2009. Isänmaamme keisari. Eliitin kansallisen identiteetin murros ja suomalaisen isänmaan rakentuminen autonomian ajan alussa. Topelius-seuran julkaisuja 4. Helsinki.
- Kauppila, Juha & Tuomainen Anne.1996. Opettajat muutoksen tulkkeina – kuinka kuvata opettajuuden rakentumista? Teoksessa Ari Antikainen & Hannu Huotelin (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu 159–196.
- Kemppainen, Jaana 2001. Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa. Jyväskylän yliopiston Studies in Education, Psychology and social Research 190. Jyväskylä.
- Kemppinen, Lauri 2001. Sivistys on Suomen elinehto. Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen kasvatusajattelu ja koulutuspolitiikka vuosina 1850 – 1882. Turun yliopiston julkaisuja sarja C 168. Turku.
- Kerkkonen, Martti 1936. Pietari Kalm talousopin professorina. Oppihistoriallinen tutkimus. Suomen Historiallisen Seuran Historiallisia tutkimuksia XX. Helsinki.
- Kilpeläinen, Arja 2000. Naiset paikkaansa etsimässä. Aikuiskoulutus naisen elämänkulun rakentajana. Jyväskylän yliopiston Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 163. Jyväskylä.
- Kuikka, Martti T. 1974. Nestor Järvinen - seminaaripedagogi ja koulumies. Tutkimus Suomen ensimmäisen seminaarin uskonnon lehtorin pedagogisesta toiminnasta. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitoksen uskonnonpedagogiikan julkaisuja A 12. Helsinki.
- Kujala, Jukka 2008. Miesopettaja itsenäisyyden ajan Suomessa elokuvan ja omaelämäkerran mukaan. Oulun yliopiston Universitatis Ouluensis E 97.
- Kuosmanen, Risto 1939. Johann Henrich Pestalozzi. Suuren kasvattajan elämä ja teokset pääpiirteissään esitetynä. Pöytä-Helsinki: WSOY.
- Lahtinen, Anu 2007. Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset. Naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470–1620. Suomen Kirjallisuuden Seuran Bibliotheca Historica 108.
- Laitinen, A. A. A. 1912. Michael Wexionius–Gyldenstolpe I. Helsinki.
- Leinonen, Markku 1998. Johannes Gezelius vanhempi luonnonmukaisen pedagogiikan soveltajana. Comeniuslainen tulkinta. Jyväskylän yliopiston Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 138. Jyväskylä.

- Leskelä-Kärki, Maarit 2006. Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä. Suomen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1085. Helsinki.
- Lönnbeck, Gustaf 1890a. Suomen kansakoulu ja Uno Cygnaeus. Tammisaari.
- Lönnbeck, Gustaf 1890b. Uno Cygnaeus: ”Suomen kansakoulun isä”. Helsinki: Weilin & Göös.
- Meretniemi, Maija 2015. Hyvä koti ja henkinen äitiys lastentarhatyön esikuvina. Aate- ja käsitehistoriallinen tutkielma Suomen varhaiskasvatuksen taustasta. Helsingin yliopiston Opettajankoulutuslaitoksen Tutkimuksia 369. Helsinki.
- Moore, Erja 2003. Pitkä opintie. Aikuisiällä suoritettu yliopistotutkinto ja koulutuksellisen elämänculun muutos. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 61. Joensuu.
- Niemelä, Jari 1998. Vain hyödynkö tähden? Valistuksen ajan hyötyajattelun, luonnontieteen ja talouspolitiikan suhde Pehr Adrian Gaddin elämäntyön kautta tarkasteltuna. Suomen Historiallisen Seuran Historiallisia tutkimuksia 199. Helsinki.
- Nurmi, Veli 1988. Uno Cygnaeus, suomalainen koulumies ja kasvattaja. Helsinki: Valtion painatuskeskus & Kouluhallitus.
- Palander, Gunnar 1902. Henrik Gabriel Porthan yliopiston opettajana. Helsinki: Weilin & Göös.
- Peltonen, Matti 2006. Lukkari Saxbergin rikos ja herännäispappilan etiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Petrell, Pasi 2009. Ihanteiden kahleissa. Kansakouluopettajien valmistuksen kehitys kohti ylioppilaspohjaista koulutusta Kaarle Franssilan henkilöhistorian näkökulmasta tarkasteltuna. Turun yliopiston julkaisuja sarja C 290. Turku.
- Pietilä, Antti 1907. Daniel Juslenius: Hänen elämänsä ja vaikutuksensa I. Tampere: Tampereen kirjapaino.
- Pirinen, Kauko 2003. Henrik Renqvist. Pappi ja herätysjohtaja. Oikeushistoriallinen näkökulma. Helsinki: Otava.
- Plit, Keijo 1984. Carl Henrik Alopaeus aistivammaistyön uranuurtajana Suomessa. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 128.
- Ripatti, Mikko 2002. Arvid Järnefelt kasvatusajattelijana. Jyväskylän yliopiston Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 203. Jyväskylä.
- Ruohola, Sirpa. 2012. Äidiltä tyttärelle. Koulutuskulttuurisia siirtymiä neljässä sukupolvessa. Turun yliopiston julkaisuja C 342. Turku.
- Ruokanen, Tapani 1989. Talonpoikainen Paavo Herättäjä Ruotsalainen. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Salomaa, J. E. 1944. Snellman: Elämä ja filosofia.
- Salonen, Ilmari 1930–1931. Henrik Renqvist I–II. Helsinki: Otava.

- Schauman, Georg 1908. Biografiska undersökningar om Anders Chydenius. Svenska Litteratursällskapet i Finland LXXXIV. Helsingfors.
- Schybergson. M. G. 1908–1911- Henrik Gabriel Porthan I–II.
- Siltala, Juha 1992. Suomalainen ahdistus. Helsinki: Otava.
- Stenius, Martti 1938. Zachris Joachim Cleve. Suomen koulujen isä I–II. Helsinki: Suomen kasvatustieteellisen yhdistyksen Kasvatustieteellinen kirjasto; n:o 1. Helsinki.
- Sulkunen, Irma 1989. Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Helsinki: Hanki ja jää.
- Sulkunen, Irma 1995. Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita Helsinki: Hanki ja jää.
- Suni, Hannu 2014. Röyhkeä opettaja. Esa Paavo-Kallion todellisuuskäsitykset, nälkävuodet ja maailmojen konfliktit 1867–1913. Suomen Kirkkohistoriallisen seuran Toimituksia 228.
- Säntti, Janne 2007. Pellon pientareelta akateemisiin sfääreihin. Opettajuuuden rakentuminen ja muuttuminen sodanjälkeisessä Suomessa opettajien omalelmäkertojen valossa. Suomen kasvatustieteellisen seuran Kasvatusalan tutkimuksia 31.
- Takolander, Alfons 1926–1927. Erik Gabriel Melartin. Hans liv och verksamhet I–II. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia XXI. Helsinki.
- Taneli, Matti 2012. Kasvatus on kasvamaan saattamista. Kasvatusfilosofinen tutkimus J. A. Hollon sivistyskasvatusajattelusta. Turun yliopiston julkaisuja C 351. Turku.
- Tuomaala, Saara 2004a. How does a Shepherd's Life Story become a Patriotic Song? Narrating rural childhood of the 1920s and 1930s in Finland. Teoksessa Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.) History and Change. Finnish Literature Society, *Studia Historica* 71, 57–77.
- Tuomaala, Saara. 2004b. Työtätekevistä käsistä puhtaisiksi ja kirjoittaviksi – Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran *Bibliotheca Historica* 89.
- Vainio-Korhonen, Kirsi 2008. Sophie Creutzin aika. Aatelistämää 1700-luvun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1183. Helsinki.
- Vainio-Korhonen, Kirsi 2012. Sofie Munsterhjelmin aika. Aatelist naisia ja upseereita 1800-luvun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1383. Helsinki.
- Vares, Vesa 1993. Konservatiivi ja murrosvuodet. Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1922. Suomen Historiallisen Seuran Historiallisia Tutkimuksia 174. Helsinki.
- Vares, Vesa 1996. Vanhasuomalainen Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

- Välimäki, Hannu 1994. Lauri Ingman kirkkopoliitikkona. Suomen Kirkko-historiallisen Seuran Toimituksia 166. Helsinki.
- Välimäki, Hannu 1998. Suomalaisen uskontokasvatuksen ja koulun kehittä-jänä. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 179. Helsinki.
- Österbladh, Kaarlo 1929. Juhana Browallius. Tiedemies, valtiopäivämies ja piispa. Eripainos Turun yliopiston julkaisuista Sarja B, osa XI.

Tutkimuskirjallisuus:

- Ehrnrooth, Jari 1989. Tuottaako uusi näkökulma ”uutta historiaa” – esimerk-kinä Foucault’n diskurssianalyysin sovellus oppihistoriaan. Teoksessa Rauno Edén (toim.) Historian päivät 1988. Suomen Historiallisen seuran Historiallinen Arkisto 93, 89–104.
- Finnegan, Ruth 2006. Family myths, memories and interviewing. Teoksessa Robert Perks & Alistair Thomson (toim.): The Oral History Reader. Lon- too, New York: Routledge, 177–183.
- Fingerroos, Outi 2010. Muisti, kertomus ja oral history-liike. Teoksessa Pertti Grönholm & Anna Sivula (toim.): Medeiasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa? Turun Historiallisen Yhdistyksen Historia mirabil- lis 6. Turku, 60–81.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysy- myksiä. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ul- la-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyk- siä. Suomen Kirjallisuuden Seuran Tietolipas 214. Helsinki, 25–48.
- Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne ja Peltonen, Ulla-Maija 2006. Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Suomen Kirjalli- suuden Seuran Tietolipas 214. Helsinki.
- Florin, Christina 2014. Biografia rajoja rikkomassa. Kolme esimerkkiä ruotsa- laisesta elämäkertatutkimuksesta. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen (toim.): Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus. Historiallinen arkisto 141. Helsinki: SKS, 27–44.
- Gardner Philip 2003. Oral History in education: Teacher’s memory and teach- ers’ history. History of Education 32 (2), 175–188.
- Giddens, Anthony 1991. Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age. Padstow: Polity.
- Grele, Ronald J. 2006. Oral History as Evidence. Teoksessa Thomas L. Charl- ton, Lois E. Meyers & Rebecca Sharpless (toim.): Handbook of Oral His- tory. Lanham: Altamira Press, 43-101.
- Hinkkanen, Merja-Liisa 1997. Oman elämänsä sankaritar? Elämäkerrallisen tutkimuksen ongelmia. Teoksessa Eero Kuparinen (toim.) Työkalut ri-

- viin. Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin. Turun yliopiston yleisen historian Julkaisuja 43. Turku.
- Hakosalo, Heini, Jalagin Seija, Junila Marianne & Kurvinen, Heidi 2014. Johdanto. Elämää suurempaa. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen (toim.): Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus. Historiallinen arkisto 141. Helsinki: SKS, 7–23
- Huotelin, Hannu 1996. Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa Ari Antikainen & Hannu Huotelin (toim.): Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 13–44.
- Josselson, Ruthellen 2004. Nimeämistä, tunkeilua, vallankäyttöä? Toisten elämän kirjoittamisesta. (suom. Johanna Latvala & Tuija Saresma) Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuija Saresma (toim.): Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79, 292–305.
- Juva, Kati 1992. Muistin fysiologiaa. *Tiede & Edistys* 4/92, 263–265.
<<http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.utu.fi:2048/se/t/0356-3677/17/4/muistinf.pdf>> (Luettu 1.9.2015).
- Kalela, Jorma 2012. *Making History, The Historian and Uses of the Past*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Latvala, Pauliina 2005. Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1024. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leavy, Patricia 2011. *Oral History*. Oxford: Oxford University Press.
- Leskelä-Kärki, Maarit 2004. Tutkija ja kolme sisarta. Polkuja henkilökohtaiseen historiantutkimukseen. Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuoja Saresma (toim.) Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylä.
- Leskelä-Kärki, Maarit 2012. Samastumisia ja etäntymisiä. Elämäkerta historiantutkimuksen kysymyksenä. Teoksessa Asko Nivala & Rami Mähkä (toim.) Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä. Turun yliopiston kulttuurihistorian Cultural History – Kulttuurihistoria 10, 25–48.
- Marander-Eklund, Lena 2014. Att vara hemma och fru. En studie av kvinnligt liv i 1950-talets Finland. *Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland*, nr 784. Helsingfors: SLS.
- Martin, Jane 2012. Interpreting biography in the History of Education. *History of Education* 41 (1), 87–102.
- Portelli, Alessandro 2006. Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija

- Peltonen (toim.): Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 49–66.
- Pöysä, Jyrki 2015. Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seuran Kultaneito XVII. Joensuu.
- Roiko-Jokela, Heikki 1997. Elämäkerta – aikakauden kuvaus: Mistä elämäkerta kertoo, kuinka kohdetta voidaan lähestyä, millaisia lähteitä on käytettävissä? Teoksessa Heikki Roiko-Jokela (toim.) Huhut, unet, sodomiiitit, moraalinvartijat, elämäkerrat, puhuttelusanat ja ammattinimikkeet. Jyväskylän Historiallisen yhdistyksen Jyväskylän historiallinen arkista vol. 3, 265–282.
- Rossi, Leena 2012. Muisti, muistot ja muistitietohistoria. Teoksessa Asko Niivala & Rami Mähkä (toim.) Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä. Turun yliopiston kulttuurihistorian Cultural History – Kulttuurihistoria 10, 49–81.
- Thompson, Paul 2000. *The Voice of the Past*. Oral History. 3. p. Oxford: Oxford University Press.
- Thomson, Alistair 1998. Unreliable memories? The use and abuse of oral history. Teoksessa William Lamont (toim.) *Historical controversies and historians*. London: UCL Press, 23–34.
- Toivanen, Jenni 2003. Emäntiä, isäntiä ja syytinkimummoja. Teoksessa Kalevi Ahonen ym. (toim.): *Toivon historia*. Toivo Nygårdille omistettu juhla-kirja. Jyväskylän historian ja etnologian laitoksen julkaisu, 47–56.
- Ukkonen, Taina 2000. Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ukkonen, Taina 2002. Mietteitä muistitietohistorian eettisistä ja lähdekriittisistä ongelmista. *Elore* 9 (2). [www-lähde] <http://www.elore.fi/arkisto/2_02/ukk202.html> (Luettu 1.9.2015).
- Ukkonen, Taina 2006. Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomen Kirjallisuuden Seuran Tietolipas 214. Helsinki, 175–198.
- Vehkalahti, Kaisa 2014. Muisteltu ja kerrottu nuoruus 1920–1930-luvulla syntyneiden omaelämäkerrallisissa teksteissä. Teoksessa Kaisa Vehkalahti & Leena Suurpää (toim.) *Nuoruuden sukupolvet*. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään. Nuorisotutkimusverkoston ja Nuorisotutkimusseuran Julkaisuja 152. Helsinki, 58–87.
- Vilkko, Anni 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerrota ja luenta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 663. Helsinki.